

ЯРОСЛАВ СТЕЦЬКО – ЛІДЕР МІЖНАРОДНОГО АНТИКОМУНІСТИЧНОГО РУХУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлюється діяльність Ярослава Стецька як політика міжнародного рівня, що створив світову антикомуністичну організацію для боротьби із засиллям комунізму і тоталітаризму у світі. Аналізуються формування Я.Стецька як політика й ідеолога українського націоналізму, подаються його погляди на такі поняття як «нація», «суверенітет», «імперіалізм», демонструється його активна участь у формуванні й керівництві Антибільшовицьким Блоком Народів, ставлення сучасників до особистості Ярослава Стецька.

Ключові слова: Ярослав Стецько, ОУН, суверенітет, імперіалізм, нація, Антибільшовицький блок народів.

Mychalskyi U., Prokip A.

YAROSLAV STETSKO – LEADER OF THE INTERNATIONAL ANTICOMMUNIST MOVEMENT XX CENTURY

The article highlights the activities of Yaroslav Stetsko as a policy of international level that created the world antikomunističnu organization to combat the domination of communism and totalitarianism in the world. Analyses of forming policy and Stetsko, an Ukrainian nationalism served his views on such concepts as "nation", "sovereignty", "imperialism", shows his active participation in shaping and guiding Anticommunist Block peoples attitude of his contemporaries to the personality of Yaroslav Stetsko.

Keywords: Yaroslav Stetsko, OUN, sovereignty, imperialism, nation, Anticommunist Block peoples.

1. Вступ

Характерною рисою розвитку сучасної історичної науки в Україні є повернення із забуття важливих історичних подій та імен, які з відомих причин були недоступними для широкого загалу. Нагального вивчення вимагають проблеми, які ще донедавна були предметом перекручень та нав'язаних стереотипів. Особливу цікавленість у цьому плані викликає постать одного із провідних діячів українського націоналістичного руху ХХ століття Ярослава Семеновича Стецька.

Упродовж усього життя видатного міжнародного та націоналістичного діяча і політолога хвилювала доля України, він накреслював плани її піднесення у світовій політиці, заглиблювався у психологічні особливості свідомості українського народу.

Метою дослідження є прослідкувати формування Я. Стецька як політика й ідеолога українського націоналізму, висвітлити його активну участь у формуванні й керівництві Антибільшовицьким Блоком Народів (далі АБН), продемонструвати ставлення сучасників до особистості Я. Стецька.

2. Аналіз основних літературних джерел

Джерельною базою дослідження стали праці самого Я. Стецька, видані документи АБН, спогади дружини Я. Стецька, історичні та публіцистичні праці, зокрема дописи А. Бедрія [2], Н. Коваленко [3], Я. Сватка [5], В. Сніжка [9,10] та ін. Історична спадщина Я. Стецька тільки починає бути предметом уваги сучасних дослідників визвольних змагань українців ХХ століття. Його діяльність – це поєднання активної революційної дії проти загарбника, що прийшов на наші землі, з інтелектуальними потугами, що виплеснулися у філософсько-політичній публіцистиці.

3. Емпіричні результати

Західноукраїнські землі у період між Першою і другою світовими війнами опинилися під владою відновленої Польщі. На відміну від українців Радянського Союзу, де національне політичне життя придушувалося репресіями та геноцидом 1932-1933 років, галицькі українці мали мінімальну можливість створювати політичні організації. Правда, офіційно у Польщі могли існувати тільки ті українські політичні чинники, які не йшли на відкритий конфлікт із окупаційною владою й намагалися відстоювати права українського народу конституційними парламентськими методами.

Але значна частина західноукраїнського політикуму не мала можливості у повній мірі реалізувати свої інтереси для досягнення стратегічної мети – відновлення державної незалежності. Закони Польщі це забороняли. Тому велика кількість українських інтелігентів, колишніх офіцерів та військовиків періоду Першої світової війни створюють у 1929 році на еміграції (у Відні) підпільну Організацію Українських Націоналістів (ОУН), головною метою якої є боротьба за незалежність України по два берега Дніпра.

Відомо, що ОУН базувалась на ідеології українського націоналізму. Основні осередки організації зосереджувалися у міжвоєнний період на Західній Україні. Саме тоді, під впливом ОУН було виховано величезну плеяду української еліти, яка продемонструвала силу духу нашої нації до активної боротьби з окупантами. Ярослав Стецько (як і Степан Бандера) став одним із провідних ідеологів націоналістичної організації українців. [3]

Народжений 19 січня 1912-го року в сім'ї священника на Тернопіллі, з відмінною університетською освітою (у 1929-1934 роках вивчав право і філософію в Краківському й Львівському університетах), Ярослав Семенович Стецько став активним учасником націоналістичного революційного підпілля українців. Уже в 1934 році Ярослава Стецька заарештувала польська влада, засудивши його до 5 років ув'язнення. Але згодом його звільнили за амністією і він продовжив брати участь у діяльності ОУН.

«Легендою трьох літер» називав Я. Стецько ідейний і бойовий змаг ОУН – організації, діяльність якої стала епохою в історії України ХХ ст. Це вона у 1920-30-і роки у надзвичайно складних умовах зуміла мобілізувати до непохитної боротьби молоде покоління українців, це вона у криваві і жорстокі роки війни з гідністю пронесла над нашою Батьківщиною стяг самостійности і нескінченними подвигами уславила рідну землю на віки, це вона мобілізувала найбільшу у світі повстанську визвольну армію, бойовий досвід якої не знає собі подібних і є визнаним між

народами. Великий вплив на формування ОУН справили ідеї Дмитра Донцова. Це він ще у 1920-і роки поставив кардинальну тезу про те, що перемогти в політичній боротьбі, в історії зможе той політичний рух, партія чи об'єднання, котрий в основу своєї роботи поставить добір і гартування кадрів, сталення їх характеру. «Єдине, що є на потребу» - говорив Д. Донцов, - це характер. Від сталевості, витривалості і бойовитості характеру членів якогось руху залежить його успіх і сила. Цю думку завжди стверджував і Я. Стецько, коли писав про визначальні ознаки Організації: «Сила ОУН – в її кадрах. Сила кадрів – у їхніх характерах. Характери ростуть у твердій дійсності, серед високих моральних і ідейних вимог, з ясною ціллю і великими перспективами». [7]

З початком німецько-радянської війни, 30 червня 1941 року Ярослав Стецько із групою однодумців проголосив у Львові Акт проголошення Української Держави. Я. Стецька обрали прем'єром Українського Державного Правління (керівником уряду). У відповідь на Акт 30 червня німецька влада заарештувала лідерів українських націоналістів – Степана Бандеру, Ярослава Стецька, а також близько 300 членів ОУН, з яких 15 розстріляли. [4]

Я. Стецько, згадуючи цей період, писав: «Коли на захист Акту 30 червня 1941 року ми не були спроможні поставити танків, гармат і бомбовозів, відповідно сильної армії, бо так склалися умови – ми вирішили танкам, бомбовозам і гарматам окупантів протиставити вірність ідеї суверенітету нації, гідність і гордість великої духом нації, незламність нашого характеру, чистоту нашого серця, нашу безстрашність особисто захищати проголошене діло, за ніяких умов цього не заперечити, не відкликати, видержати до кінця». [10, с.67]

Ярослава Стецька заарештували до концтабору Заксенгаузен, де він перебував до вересня 1944 року. Згодом Ярослав Стецько став членом бюро Проводу ОУН, до якого належали також Степан Бандера і Роман Шухевич.

До середини 40-х років ХХ століття Ярослав Стецько вже досяг рівня політика, здатного працювати не тільки на розбудову внутрішньопартійного життя, а й особистості, що здатна піднімати ідею боротьби з імперіалізмом у міжнародному масштабі.

Головними елементами ідеології, які сповідував Я. Стецько, були наступні. Осмислюючи вихідні ідеї націоналізму, він завжди наголошував: «наша теорія – це не доктринерство». Націоналізм – як почуття інстинкту самооборони і утвердження нації – завжди розвивається органічно, з природних потреб і устремлень нації. Як універсальна ідея свободи – він зроджує в масах героїку боротьби. Всі інтенції, напрямні устремління, модефікації націоналізму – є живим, незнищеним поривом народу до волі і самоствердження. «Інспірувати», «видумати», «штучно оформити» націоналізм неможливо – він є живою потребою нації. Відповідно до традиції націоналістичної філософії, Я. Стецько бачив суспільну доктрину такою, щоб вона виростала з глибин національної історії, культури і психології. «Створити власний, глибокий стиль нової суспільної культури – ось завдання, до якого підніметься Україна, щоб вирити на зеленій кулі печать свого духа». «Наше гасло, - пише він тоді, - до джерел українського духа!». Категорично був проти сліпого наслідування чужих схем: «Ми можемо брати не одне з чужих надбань і досвіду, але все те має бути випробуване в нашій рідній, українській системі». [7] Отож, ідейні переконання Я. Стецька вказували його сучасникам чітку мету боротьби, він вибудував цілу систему філософських, політичних, соціальних, культурних і моральних цінностей. Тому й боротьба за ці світлі ідеали членів ОУН і її прихильників була такою зречною і жертвовною, а підтримка з боку народу такою надійною. Націоналізм зумів на-

малювати перед народом виразну картину майбутнього суспільного ладу, ладу Національної Правди, де пануватимуть воля і справедливість, честь і героїка.

Український націоналістичний рух у період Другої світової війни вибудував чітку й достовірну систему філософських, політичних і моральних цінностей. Націоналістична ідеологія окреслила перед народом виразну картину майбутнього суспільного ладу, ідеалами якого були воля й справедливість. У листопаді 1943 р. керівники ОУН та командування Української Повстанської Армії скликали I Конференцію поневолених народів Сходу Європи і Азії. У цій конференції взяли участь національні делегації: грузинська, вірменська, осетинська, казахська, черкеська, азербайджанська, кабардинська, узбецька. Конференція виробила програму поширення спільної визвольної боротьби народів СРСР.

У постановках Конференції зазначалося: «Сучасна війна між німецьким націонал-соціалізмом і російським більшовизмом – це типова імперіалістична загарбницька війна за панування над світом, за новий поділ матеріальних багатств..., за поневолення народів... Тільки національні революції поневолених народів припинять безглузду воєнну різанину й принесуть світові тривке замирення. Новий міжнародний лад, опертий на шануванні політичних прав кожного народу, дасть кожному народові повні можливості культурного і економічного розвитку. В системі вільних національних держав забезпечується повна воля людини». [1]

У 1945 році, коли частини ОУН опинилися в еміграції. У середовищі ОУН того часу оформлюється концепція створення Антибільшовицького Блоку Народів (АБН), головою якого представники поневолених народів обирають Я. Стецька.

Провід ОУН, яка не припиняла своєї боротьби за незалежність України, вирішив зробити цю боротьбу чинником міжнародної політики. Ось як визначив завдання АБН Я. Стецько: «АБН... мусить бути теж промотором організованої проти більшовицької дії у всьому світі... АБН бореться не тільки за розвал СРСР, не лише за негативні цілі, але й за позитивні національні, політичні, соціальні й культурні, за новий образ світу... Ідейно-політичним та ідейно-соціальним засягом АБН – Великої Національної та Соціальної Революції – є людський універсум.

Політична орбіта впливу АБН – Європа, Азія та Північна Африка, де більшовизм старається здобути для себе нові вихідні бази.

Геополітичний засяг АБН – це підбиті та безпосередньо загрожені більшовизмом народи Європи та Азії. Отже – Прибалтика, Середня Європа, Балкани, Східна Європа, Кавказ з Передньою Азією, Туркестан, Середня Азія, Сибір, Далекий Схід з Маньчжурією». [10, с.66]

У статті «Визвольна революція народів АБН» (1947 р.) він писав: «АБН, як нова міжнародня формація, висуває таку міжнародню конструкцію майбутнього, яка гарантує забезпечення національних інтересів кожного народу, визначаючи, що нашою ціллю для кожного з народів АБН є його національна свобода і національний добробут». [2, с.75]

Отже, ОУН і АБН виробляли спільну концепцію боротьби для народів, які безпосередньо були у складі СРСР та для народів так званого соціалістичного табору, які хоч і зберегли свою національну суверенність, але їхні уряди були залежними від СРСР, а також і для народів, яким безпосередньо загрожувала експансія Радянського Союзу.

У 1949 р. організації та центри АБН об'єднували представників таких країн: Україна, Білорусь, Грузія, Вірменія, Азербайджан, Литва, Латвія, Естонія, Словаччина, Чехія, Угорщина, Болгарія, Румунія, Сербія, Хорватія, Словенія, Албанія, Казахстан та Сибір. У наступні роки центри АБН було створено в країнах Африки, Південно-Східної Азії і Латинської Америки. Через АБН ОУН розгорнула інтенсивну

інформаційно-пропагандистську працю в цілому вільному світі. [2, с.76] Активна публіцистично-пропагандистська діяльність АБН сприяла усвідомленню в різних середовищах світової громадськості загрози Радянського Союзу, така діяльність значним чином стимулювала процеси національно-визвольної боротьби у всьому світі.

У післявоєнні роки, розуміючи загрозу для світу з боку СРСР і так званого «соціалістичного блоку», Я. Стецько наполягав на створенні дієвого фронту спільних сил країн Західної Європи й США разом із поневоленими Росією народами, адже *«кожна поразка Росії – наш інтерес, кожне нове вогнище удару з Москвою нам доцільне. Не лякаймося «джерел неспокою»; чим їх більше, тим краще. Кожен, хто безпосередньо б'є Москву, - робить добре діло»*, - зазначав Я. Стецько. [8, с.7] Наскільки актуально ці слова звучать сьогодні, особливо в контексті останніх революційних подій в Україні, загарбання Москвою українського Криму, грубого порушення Росією територіальної цілісності нашої держави, всіх можливих міжнародних норм і правил. Загроза світовій цивілізації зі сторони імперської Росії, яка була зрозумілою й очевидною для геніального мислителя ще півстоліття тому, стає накінець зрозумілою для більшості світових лідерів, широкого загалу світового та українського суспільства.

Концепція національно-визвольної революції поневолених Росією народів Я. Стецька, включала не лише ідеї щодо реалізації особистісних інтересів цих народів, а й проблемні та аналітичні пропозиції стосовно акцентування уваги країн Західної Європи і США на підтримці поневолених народів. Голова АБН вважав, що витрати на озброєння і загроза жахливих наслідків атомної війни є зайвими, якщо в міжнародній політиці відстоювати принцип національної суверенності і свободи. [7, с.51]

Зростав і міжнародний авторитет самого Ярослава Стецька як політика, що ставить собі за мету знищити комунізм та імперіалізм у світі. Дружина Я. Стецька – Слава Стецько, що була теж активним діячем українського руху опору, у спогадах перерахувала лише основних президентів і прем'єрів, світових політиків, яких знав особисто і з ними спілкувався Я. Стецько. [9, с.20] Серед них були: президенти держав: Рональд Рейган (США), Річард Ніксон (США), Джордж Буш (як був віце-президентом США), Дієм (В'єтнам), Т'ю (В'єтнам), Фердинанд Марксе (Філіппіни), Сігман Пі (Корея), Франціско Франко (Іспанія), Чан-Кай-Ши (Національно-демократичний Китай), Шарль де Голь (Франція), Конрад Аденавер (Німеччина); прем'єр-міністри: Джон Гордон (Австралія), Кітта Качорн (Тайланд), Джуліо Андріотті (Італія), Кіші (Японія), Геральд МакМілан; адмірал Карлос Пенна Ботто (Бразилія), генеральний секретар Південно-Азійського оборонного пакту (СЕАТО) ген. Хесус Варгас, Дж.Чітун-да (шеф УНІТА, визвольної організації в Анголі), Отто Фон Габсбург (наслідник трону Габсбургів), генерал Деніель Грейгам (США), міністр торгівлі Італії і визначний державний муж Європи Іван Матео Ломбардо; провідні діячі НАТО: генеральний секретар Джон Гекетт (Великобританія), генеральний секретар Волтер Волкер (Великобританія), генеральний секретар Роберт Клозе (Бельгія) та багато інших. [6, с.51]

Отже, можна стверджувати, що після Другої світової війни завдяки наполегливій праці Я. Стецька оунівцям вдалося створити таку дієву міжнародну представницьку мережу антикомуністичного руху, якої не було в українській та світовій історії.

У 1968 р. Я. Стецька обирають головою Проводу революційної ОУН-Б, яку очолював до кінця свого життя. Післявоєнне життя Я. Стецька в еміграції пов'язане з діяльністю ОУН та АБН. Його ідея міжнародного фронту поневолених народів можна вважати актуальною і сьогодні: *«...я висунув у своїй діяльності тезу, що Україна повинна стати ідейним, моральним і культурним центром, довкруги якого повинні зосереджуватись змагання і інших поневолених народів, що Україна має бути їх ідейним й моральним провідником у їхніх визвольних змаганнях...»*. [7, 52]

Відомий галицький дослідник українського націоналістичного визвольного руху Ярослав Сватко вказував, що радянська пропаганда намагалася зробити з Ярослава Стецька ідеолога-різуна. Час від часу ці нароби радянських спецслужб з'являються й зараз в джерелах інформації. [5] Однак автентичний Я. Стецько в програмній праці "За творців нової дійсності" викреслює інший образ людини, яка підходить для його моделі ордену ОУН: "Національний борець прагне не смерті людини, а перемоги національної ідеї. Він усуває не людину, а персоніфікацію чужого панування над його нацією. Не тужить він за „щастям ножа й крові“, а за щастям перемоги ідеї." В іншому місці цієї праці Я. Стецько вказує на безглуздість помсти заради помсти, стверджуючи, що перемога є найефективнішою помстою поневолювачеві. [10]

Академік Ігор Юхновський відзначав особливий організаторський хист та державницькі погляди Я. Стецька: «Стецько вів всю організацію. Він робив це з повною посвятою, але що дуже важливо, з повним розумінням справи, з повною компетентністю того, що має робитися, як має будуватися незалежна Україна. Стецько в певному сенсі був розумом Бандерівської вітки ОУН».

Колишній дисидент радянських часів Левко Лук'яненко писав: «Після Другої світової війни Я. Стецько очолив АБН, Він розгорнув активну діяльність із протидії комуністичному руху».

Верховна Рада відмовилась підтримати пропозицію про святкування 100-річчя від дня народження Ярослава Стецька на державному рівні, яку вніс народний депутат від Володимир В'язівський. Ініціативу підтримали лише 16 депутатів.

Натомість Сергій Надал, міський голова Тернополя, де народився Я. Стецько, підписав розпорядження, згідно якого підприємствам, установам, організаціям міста рекомендовано вивісити державний прапор України у день сторіччя одного з найвідоміших земляків. [11]

Слава Стецько, дружина Я. Стецька, як найстарший за віком депутат Верховної Ради виголошувала у 1998 і 2002 роках тексти присяги народних депутатів на вірність Україні. У короткому слові, під час затвердження її як народного депутата Верховної Ради України 19 березня 1997 року Слава Стецько сказала: «Я ніколи не думала над тим, ким я буду в Українській державі, але свято вірила в майбутність українського народу, вірила, що він буде вільний, бо ж скільки мільйонів загинуло в боротьбі за його волю. Я вірила в божу справедливість. Я вдячна виборцям, що обрали мене народним депутатом, але я свідомо того, що не моя скромна особа перемогла на виборах: це перемогли Степан Бандера, Роман Шухевич, Ярослав Стецько, тисячі незнаних бійців ОУН-УПА, перемогли ідеї українського націоналізму... Я вірю, що український нарід стане господарем на своїй землі. Я вірю в силу українського націоналізму, я вірю в Українську Націю». [9, с.18]

4. Висновки

Теоретична та дієва революційна спадщина Я. Стецька є багатогранною. Висловлені у його працях ідеї та практична діяльність охоплюють проблеми державництва і соціальної політики, стратегії і тактики боротьби революційної організації, міжнародної політики і геополітики, філософії та ідеології націоналізму, форм і методів боротьби. Я. Стецько бачив доктрину розвитку будь-якого суспільства такою, що формувалася на основі національної історії, культури і психології. Він вважав, що в основі національної ідеї – духовно-культурна традиція народу, збереження, плекання й утвердження якої є головним завданням суспільства.

Узагальнюючи свої роздуми про сутність націоналістичної боротьби українства та перспективи розвитку майбутньої української держави, Я.Стецько обґрунтував

власне визначення поняття нації: нація – найвища духово-органічна спільнота, яка кристалізувалася і виросла з означених господарських і соціально-політичних умов як живе, самобутнє ество. Вона – біологічно-суспільна реальність, культурна єдність. Надзвичайно актуальним є його висновок про взаємозалежність в цивілізаційному розвитку таких основних цінностей, як культура нації, соціальна справедливість у суспільстві і внутрішня творча свобода людини. Тобто основним чинником становлення людини та задоволення її соціальних і культурних потреб вважалася нація як спільність людей, яка зберігає історичну спадщину та втілює різноманітні й багатогранні інтереси й уподобання представників різних соціальних верств суспільства.

Націоналізм у його розумінні – це вища форма патріотизму, що виражений у прагненні до моральної, культурної і матеріальної величі власної нації на її природному терені.

Він трохи не дожив до незалежності України, за яку боровся усе життя. Не побачив, як згідно з ідеями АБН розпадається Радянський Союз. Але доживши до Чорнобильської катастрофи, сказав, що це буде останній цвях в труну СРСР. При своїх талантах він багато чого міг зробити такого, що прославило би його як одного з найвидатніших мислителів епохи — але вибрав собі місію життя заради Незалежності України. Хоч він і не любив слова “пожертва”, але ця його жертва усього життя була зовсім не марною. Постать Я. Стецька для націоналістичного руху стає символом витривалості, стратегічної наступальності і моральної незламності. Разом зі Степаном Бандерою і Романом Шухевичем Ярослав Стецько виступає одним із натхненників революційної збройної боротьби ОУН – УПА в 40-50-х роках минулого століття, – цієї незрівнянної героїчної маніфестації українського духу...

Практичне значення даної дослідницької роботи полягає у тому, що зібрані й синтезовані матеріали про діяльність Я. Стецька можуть бути використані для майбутніх більш ґрунтовніших розвідок міжнародного аспекту діяльності відомого українського політика-націоналіста та стати основою для додаткового вивчення українського національно-визвольного руху на уроках історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. АБН в світлі постанов Конференції та інших матеріалів в діяльності 1941-1956 рр. // 36. документів. – Видання ЗЧ ОУН. – 1956.
2. Бедрій А. АБН – міжнародна концепція і формація ОУН (у 50-річчя заснування) // Гомін України. Альманах. – Торонто. – 1996. – Ч. 79. – С. 68-89.
3. Коваленко Н. 100 років від народження Ярослава Стецька. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24456100.html>.
4. Крайник М. Слава Стецько – дружина «професійного революціонера». [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://blogs.korrespondent.net/users/blog/romanshuhevich5/a56078>.
5. Сватко Я. Ідеолог національного визволення. До 100-річчя від дня народження Ярослава Стецька. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.ukrnationalism.org.ua/publications/?n=2368>.
6. Стецько С. «Міжнародна політична діяльність Ярослава Стецька» // Українознавство. – 2003. – Число 1(6). – С.50-52.
7. Стецько Я. Українська Визвольна Концепція. – Мюнхен, 1987. – Твори. – Т.1-2.
8. Стецько Я. Національне й інтернаціональне жидівство // Воля і батьківщина. – Львів. – 1998. – Ч. 1 (10/26). – С. 4-8.
9. Сніжко В. «Для нас усіх вона була... пані Слава» // Українознавство. – 2003. – Число 2-3 (7-8). – С.18-25.
10. Сніжко В. «Читаємо Ярослава Стецька» // Всеукраїнське Наукове та Професійне Товариство імені Миколи Міхновського. Бюлетень Товариства 1. – 1998. – С.66-73.
11. Тягнибок О. 9 січня – 100 років від дня народження Ярослава Стецька. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blogs.pravda.com.ua/authors/tiahnybok/4f0f094521bab/>.